

УДК 378.147:629.735.05(045)

**ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З
АВІОНІКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Н. В. Глушаниця

У зв'язку з польотами українських пілотів за кордон та західних авіакомпаній в Україну, підвищуються і вимоги до володіння англійською мовою, спеціальною термінологією фахівцями авіаційної галузі. Україна стала членом Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) в 1992 році та зобов'язана виконувати всі вимоги цієї організації, включаючи мовну підготовку. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) 27 листопада 2003 року прийняла Поправку 164 до Додатку 1 «Видача свідоцтв авіаційному персоналу». Відповідно до пункту 1.2.9.4. цього документа, починаючи з 5 березня 2008 року, пілоти літаків та гелікоптерів, диспетчери повітряного руху та оператори авіаційних станцій повинні вміти спілкуватись англійською мовою та розуміти її на 4 робочому рівні (усього є шість рівнів, четвертий рівень є мінімально достатнім для виконання польотів на міжнародних повітряних трасах. Отже, володіння англійською мовою фахівцями авіаційної сфери є обов'язковою умовою для польотів на міжнародних трасах, що визначено ІКАО для всіх країн.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра з авіоніки вимагає від нього знання як найменше однієї з іноземних мов на рівні професійного і побутового спілкування, вміння елементарно спілкуватись іноземною мовою на теми із загальних питань спеціальності, читати та реферувати оригінальні, суспільно-політичні та загальнонаукові тексти за фахом, роботи з іншомовною літературою, обміну досвіду з фахівцями галузі з інших країн, писати особисті та прості ділові листи, працювати з експлуатаційною і ремонтною документацією до авіаційної техніки (інструкції та документація підготовлені англійською мовою). Фахівець повинен самостійно поглиблювати свої авіатехнічні знання,

удосконалювати технологію технічного обслуговування та ремонту авіоніки, що можливо за умови готовності спеціаліста до здійснення професійного спілкування іноземною мовою.

В посадових інструкціях авіаційного техніка з приладів та електроустаткування відділу оперативного технічного обслуговування говориться, що «на посаду авіаційного техніка з приладів та електроустаткування (далі Авіатехнік з ПЕ) відділу оперативного технічного обслуговування призначається особа, яка має авіаційно-технічну освіту відповідного фаху, володіє англійською мовою в обсязі, необхідному для виконання своїх посадових обов'язків». Авіатехнік з ПЕ повинен знати нормативно-технічну документацію, яка видається англійською мовою (АММ – Aircraft Maintenance Manual, ІРС – Illustrated Parts Catalog, SSM – Systems Schematic Manual, SWPM – Standard Wiring Practice Manual, WDM – Wiring Diagram Manual, MEL – Minimum Equipment List), вимоги до регламенту технічного обслуговування повітряних суден. Записи у бортовому журналі щодо перевірки технічного стану повітряного судна та усунення несправностей робляться англійською мовою. При влаштуванні на роботу та підвищенні категорії, Авіатехнік з ПЕ має обов'язково проходити співбесіду з англійської мови. Отже, для майбутніх авіаційних інженерів оволодіння знаннями фахової термінології та набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для спілкування у професійній сфері є функціональною необхідністю. Виникає нагальна потреба у поліпшенні іншомовної компетенції майбутніх фахівців авіаційної сфери, в принципово новому підході до предмету «Іноземна мова».

Однак, важливі питання формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх фахівців авіаційної сфери, залишаються недостатньо вивченими. Аналіз наукових праць із даної проблеми свідчить про недостатнє її опрацювання. Наукових досліджень, присвячених професійній підготовці бакалаврів з авіоніки на основі компетентнісного підходу, на сьогодні ще не проводилося.

Необхідність дослідження проблеми зумовлена низкою суперечностей між: вимогами суспільства до іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки та рівнем знань, умінь і навичок випускників навчальних закладів; потребою сучасного ринку у фахівцях, що володіють професійними та особистісними якостями, необхідними для успішної професійної діяльності та недостатнім рівнем їх сформованості у випускників навчальних закладів; наявним рівнем знань, умінь і навичок випускників та рівнем знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного вирішення поставлених перед ними завдань; реальною ситуацією викладання іноземних мов у вищому технічному навчальному закладі та навичками й уміннями, необхідними для сучасного фахівця під час виконання професійних завдань в умовах іншомовного середовища; доцільністю розробки й обґрунтування методики формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки та недостатньою розробленістю цієї проблеми.

Таким чином, актуальність теми наукового дослідження, недостатність її розробки педагогічною наукою та практикою, наявність суперечностей у системі підготовки інженерів авіаційної галузі зумовлюють нагальну потребу щодо формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки, чим і зумовлена необхідність вибору теми.

Мета дослідження – обґрунтування моделі формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки в умовах технічних ВНЗ.

Знання авіаційної англійської необхідні фахівцям, які працюють в авіаційній галузі. Володіння нею визначається як професійна необхідність, тому що для фахівців властива специфічна комунікація. В документі 9835 ІКАО, чітко визначене поняття авіаційної англійської мови. ІКАО рекомендує приступати до вивчення авіаційної англійської після досягнення авіаційним спеціалістом 3-го рівня за шкалою ІКАО. Отже підготовку майбутнього Авіатехніка з ПЕ слід починати з вивчення загальної англійської. Не володіючи іноземною мовою як

засобом формування і формулювання думок в межах повсякденного спілкування, студенту досить важко вивчати авіаційну технічну термінологію, працювати з сучасною науково-технічною періодикою. На нашу думку, починати вивчення англійської мови професійного спрямування доцільно тоді, коли студенти вже почали вивчати фахові дисципліни рідною мовою, тому що відсутність понятійної бази у студента викликає труднощі лінгвістичного плану при роботі з спеціалізованими текстами, спілкуванні на теми спеціальності. Це призводить до зниження ефективності навчання. Слід зазначити, що не всі викладачі іноземних мов мають здібності до технічних дисциплін. Вони навчають мові, а не спеціальності. На думку деяких зарубіжних вчених викладачі іноземних мов не повинні ґрунтовно, досконало вивчати технічні дисципліни [1]. Їм достатньо знати базові поняття, фундаментальні принципи певної спеціальності. Формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції у майбутніх бакалаврів з авіоніки значною мірою залежить від злагодженої співпраці викладачів кафедр іноземних мов і випускових кафедр.

Підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, які працюють в авіаційній галузі, здатних до ефективної самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення забезпечує компетентнісний підхід. МОН України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти у 2008 році створено „Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти”, в основі нового покоління якого покладено компетентнісний підхід через формування нової системи діагностичних засобів із переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому [2; 2-8]. Модернізація вищої освіти здійснюється саме на компетентнісній основі. Якість освіти виявляє себе в компетентності випускника. Освітня діяльність вузів має бути спрямована головним чином на результати освіти: отримані студентами знання, компетенції та навички, вміння самостійно здобувати нові знання, прагнення до самоосвіти.

Поняттями «компетенція та компетентність» почали користуватись та досліджувати їх з 1958 року. Це пов'язано з запуском штучного супутника Землі в СРСР в жовтні 1957 року, коли наша країна довела всьому світу, що ми вміємо готувати висококваліфікованих вчених та інженерів. Кінець 60-х років був періодом кризи американського суспільства. Саме некомпетентністю педагогів пояснювали неспроможність фахівців ефективно працювати в різних сферах економіки. Тому проблема дослідження та формування компетенцій була спрямована на підвищення якості навчання спеціалістів, їх підготовку до успішного вирішення складних професійних завдань, розроблення оптимальної системи тестування для студентів. Деякі дослідники дотримуються думки, що інтерес до проблеми дослідження компетенцій зростає саме в період кризи в економіці, освіті та культурі. [3, с. 15].

Важливе значення в розвитку теорій компетенцій мала розробка концепції підготовки педагогічних кадрів на основі компетентнісного підходу (Competency-Based Teacher Education). У 1997 році було започатковано програму „Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади” (скорочена назва „DeSeCo” [4].

Ідеї компетентнісно орієнтованої освіти – предмет наукового пошуку зарубіжних вчених (В. Болотов, В. Краєвський, В. Серіков, А. Хуторський та ін.). Аналіз сутності зазначеного феномена, характеристику його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун; уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти розкрита О. Савченко; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук та Я. Кодлюк. Проблему застосування компетентнісного підходу розглядають вчені-педагоги В.М. Аніщенко, В.І. Байденко, В.І. Бондар, Є.В. Бондаревська, М.С. Волошина, Т.В. Добутько, Б.Д. Ельконін, О.Л. Жук, І.О. Зимня, Н.Н. Обозов, М.В. Попова, І.Д. Фрумін,. Компетентнісний підхід в системі вищої та загальної середньої освіти є предметом наукового дослідження вітчизняних науковців - І. Драча, І. Бабина,

П. Бачинського, Н. Бібік, Г. Гаврищак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, Я. Кодлюк, О. Локшиної, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіна, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, С. Сисоєвої, О. Ситник, Т. Смагіної, Г. Терещук, С. Трубачевої, Н. Фоменко та інші. Як методологічна основа забезпечення цілей, змісту і якості вищої освіти компетентнісний підхід розглядається значною частиною зарубіжних дослідників, серед яких найбільш відомі Дж. Равен, Дж. Боуден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейхью та інші.

М.Г. Артимова умовно поділяє процес розвитку компетентнісно-орієнтованого навчання на три етапи : Перший етап (1960 - 70-ті роки ХХ століття) - вперше в науковій літературі з'являються поняття „компетентність”, „компетенція” і розпочинається наукова робота над вивченням та систематизацією різних видів компетентностей. Другий етап (1970-90 - ті роки ХХ століття) - створено перелік ключових компетенцій. Третій етап (кінець 80-х - початок 90-х рр. ХХ ст.) - була спроба визначити компетентності як певний освітній результат. У вітчизняній педагогіці визнано три види компетентностей, які характеризують результати навчання на засадах компетентнісного підходу: ключові, міжпредметні і предметні. Метою освіти стає формування ключових компетенцій (компетентностей), які повинні підготувати студентів до подальшої успішної професійної діяльності.

У сучасному науково-педагогічному обігу вживаються два терміни: «компетентність» і «компетенція». Поняття компетентності та компетенцій досить часто розглядаються спеціалістами різних сфер як синоніми. Ряд науковців розрізняють ці поняття. Відомі російські педагоги В.В. Раєвський, А.В. Хуторський вважають, що компетенції – складні узагальнені способи діяльності, які опановують під час навчання, і компетентність є результатом набуття компетенцій. Українські вчені узагальнили декілька підходів до визначення цих понять: обидва терміни вживаються як синоніми (Т. Гудкова, С. Дружилова, О. Зеєр, А. Миролюбов та ін.); компетенції вважають складниками

компетентності (К. Махмурян, І. Перестороніна, В. Софронова та ін.). С. Е. Шишов, В.А. Кальней, І.Г. Галяміна, В.І. Байденко, Фролов Ю.В., Махотін Д.А., Дж. Рамен, С. Бондар трактують поняття компетенції як здатність особи виконувати завдання та обов'язки відповідно до вимог, установлених у межах конкретної професійної діяльності. Н.Ф.Тализіна, Н.Т. Печенюк, Л.Б. Хіхловський, В.Д. Шадріков, Р.К. Шакуров, В.М. Шепель та інші, вважають, що поняття «знання», «уміння» та «навички» неточно розкривають поняття «компетентність», на їх думку, «компетентність» припускає володіння знаннями, уміннями, навичками та життєвим досвідом [5; 6; 7.]

Аналіз досліджень науковців дозволив дійти висновку, що у визначеннях компетенції спільним є їх змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи. Таким чином, компетенція та компетентність є взаємодоповнюючими та взаємообумовлюючими поняттями. Без знань немає компетенції, але потрібні навички і уміння щоб застосувати їх в професійній діяльності. Науковці використовують поняття «компетенція» для визначення меж діяльності спеціаліста, а «компетентність» - для оцінки якості його діяльності. Ми погоджуємось з цією думкою. На наш погляд, компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість ефективного вирішення якого-небудь завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми, здатність до діяльності.

Проблема формування професійної компетентності вивчається у різних аспектах. Л. Л. Вербицький, М. К. Кабардов досліджували професійну компетентність як суму знань, умінь і навичок без урахування мотиваційно-потребнісної сфери особисті. Методологічні та теоретичні аспекти формування професійної компетентності досліджували Є. Зеєр, А. Маркова, П. Шендерей, К. Абульханова-Славська. Професійну компетентність через призму особистості фахівця, залучаючи людину до загального світу цінностей, у просторі яких людина реалізує себе як професіонал, вивчали І. Д. Бех, Т. Г. Браже, Б.

С. Гершунський, В. В. Радул та ін. Проблема підвищення управлінської компетентності керівників закладів освіти знайшла своє відображення у працях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених (С. Я. Батишева, В. С. Лазарева, Т. П. Афанасьєва, І. О. Єлисеєва, Г. В. Єльнікової, В. І. Маслова, Л. М. Калініна, Т. Г. Браже, П. М. Щербаня, І. А. Колеснікова та ін.). До питання про формування професійної компетентності студентів спрямовують наукові погляди Б.Боденко, М.Волошина, І.Зимня, Б.Ельконін, Н.Кузьміна, А.Маркова, Ю.Татур, Т.Туркіна, С.Шишов.

Концепцію професійної компетентності, до складу якої належить іншомовна компонента, пропонує В. Теніщева. Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували Т. Аванесова, А. Астадур'ян, Л. Борозенець, Н. Гавриленко, О. Григоренко, М. Євдокімова, В. Зикова, О. Іскандарова, Е. Комарова, Т. Кускова, Н. Кучеренко, Т. Лопатухіна, Т. Лучкіна, Ю. Маслова, Р. Мільруд, А. Самсонова, О. Фадейкіна, Л. Фішкова, Л. Халяпіна, І. Цатурова, М. Шишлота ін. Ототожнення понять "формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей" та "професійна компетентність фахівця" відбувається у працях А. Андрієнко, Е. Бібікової, Ю. Солоднікової, О. Кравченко та С. Скларової, Н. Ізорія та інші.

Іншомовна комунікативна компетенція розглядається як сукупність трьох компетенцій: мовної, мовленнєвої та соціокультурної. Під мовною компетенцією слід розуміти лінгвістичні знання особистості і її вміння володіти ними. Мовна компетенція включає мовні знання (лексичні, граматичні), мовленнєві вміння (фонетичні та орфографічні) і відповідні соціокультурні знання (країнознавчі та лінгвокраїнознавчі). Мовленнєва компетенція передбачає вміння формувати й виражати думку за допомогою мовних засобів, здатність сприймати і формулювати висловлювання іноземною мовою. Мовленнєва компетенція включає чотири види комунікацій: аудіювання, говоріння, читання і письмо. Компетенція у говорінні - це компетенція в діалогічному та монологічному мовленні. При вивченні іноземної мови студенти напряму «Авіоніка» вивчають

фахову термінологію, оволодівають вмінням читати і перекладати науково-технічні тексти, працювати з довідковою літературою, іноземними науковими статтями, які є важливим джерелом наукової інформації. Адже недостатня інформованість авіаційними інженера в сучасних умовах призводить до його некомпетентності. Під час навчання студенти повинні оволодіти навичками письма, щоб успішно виконувати свою професійну діяльність (ведення ділової переписки, записи у бортовому журналі здійснюються англійською мовою). Проте більшість студентів не володіє розмовною англійською мовою, не вміє чітко і докладно висловити свої думки. Здатність та готовність вести професійне спілкування іноземною мовою є необхідною умовою для авіатехніків, тому що вони здійснюють технічне супроводження літака в складі льотного екіпажу. Отже, у майбутнього авіаційного фахівця необхідно формувати вміння користуватися обома формами мовлення. Досягнення комунікативної компетенції неможливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації, без ознайомлення студентів з культурою народу, мову якого вивчають. У зв'язку з цим компонентом змісту навчання поряд з комунікативною компетенцією виступає також і соціокультурна. Соціокультурну компетенцію слід сприймати як обізнаність в області культур і цивілізації сучасного світу та вміння обмінюватися даними знаннями іноземною мовою.

Отже, можемо зробити висновок, що метою навчання іншомовного мовлення - є забезпечення активного володіння майбутніми авіаційними інженерами іноземною мовою як засобом формування і формулювання думок у галузі повсякденного спілкування та в галузі відповідної спеціальності [8].

Таким чином, під професійною компетентністю майбутнього фахівця авіаційної сфери ми розуміємо сукупність знань, умінь зі спеціальності, готовність їх застосувати в практичній діяльності, вміння самостійно отримувати нові знання, професійно значимі особистісні якості, здібності та досвід діяльності у відповідній сфері.

Професійна компетентність розвивається в процесі діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями.

Іншомовна комунікативна компетентність – це інтегративне особистісно-професійне утворення; взаємодія мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій. Іншомовна компетентність являє собою комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти особистості, здатність і готовність здійснювати ефективну професійно спрямовану іншомовну комунікацію. Формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх авіаційних інженерів слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки.

Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності слід розробити такі навчальні програми, які будуть враховувати вимоги нових освітніх стандартів і орієнтуватися на формування професійних компетентностей згідно з європейськими рамками кваліфікацій.

Література:

1. Hutchinson T., Waters A., English for Specific Purposes: A Learner-Centered Approach. – Cambridge University Press, 1987. – 168p.
2. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти/ За загальною редакцією В.Д. Шинкарука. Укладачі: Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, В.Л. Гуло, Л.О. Котоловець, Н.І. Тимошенко.. - К.: МОН України, ПТЗО, 2008. – 36 с.
3. Исаева Т.Е. Педагогическая культура преподавателя как условие и показатель качества образовательного процесса в высшей школе (Сравнительный анализ отечественного и мирового образовательного процесса). – Ростов-н/Д: Рост. гос. ун-т путей сообщения, 2003. – 312 с.
4. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики.– К.: „К.І.С.”, 2003. – 296 с.
5. Талызина Н.Ф. Теоретические основы разработки модели специалиста. //В сб.: В помощь слушателям факультета новых методов и средств обучения при Политехническом музее.

- Всесоюзное общество «Знание», Политехнический музей, НИИ проблем высшей школы.
– М., «Знание», 1986. – 108 с.
6. Талызина Н. Ф., Печенюк Н.Т., Хихловский Л.Б. Пути разработки профиля специалиста.
– Саратов, изд. Саратовского университета, 1987. – 173 с.
 7. Шапошников К.В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков. Автореферат дис. ...канд. пед. наук.
– Йошкар-Ола, 2006. – 26 с.
 8. Modern Language: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of References/Council of Europe, Education Committee. – Strasbourg, 2002. - 232p.

Аннотация

В статье обосновывается научное и практическое значение иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции в подготовке будущих авиационных инженеров, а также определяется содержание понятий "компетенция", "компетентность", "компетентный подход", "профессиональная компетентность", "иноязычная профессионально-коммуникативная компетентность".